

Posudek oponenta disertační práci

HTF UK

Autorka: Mgr. et Mgr. Kateřina Hlaváčová

Téma disertační práce: Konspirační narativy perspektivou křesťanské eschatologie v kontextu americké religiozity, HTF UK 2024

Aktuálnost tématu

Autorka si zvolila nelehkou oblast bádání na pomezí tří komplexních témat - konspiračních teorií, evangelikalismu a křesťanské eschatologie. Těmto tématům odpovídají i jednotlivé kapitoly práce, které jsou přehledně členěny a uvádí kvalitní vhled do všech oblastí i základního pojmosloví. Téma je velmi aktuální, protože problematika konspiračních teorií rezonuje v současnosti v Evropě a americké byť specifické prvky ukazují na komplexnost pojetí duálních jevů: pravdy x nepravdy, objektivnosti x subjektivity, politicky angažovaného x neangažovaného křesťanství, i na jednostranný přístup k těmto teoriím ve společnosti. Autorka dává velmi zajímavě do kontextu evangelikální eschatologii, politiku a formy sociálního uskupení, které se vyznačují spiknutím a odlišným pohledem na fungování světa než prezentují konkrétní autority jako nositelé objektivní pravdy. Práci považuji za přínosnou, protože může otevřít další tázání pro politickou teologii, a to zejména problematiku vstupování křesťanů do politiky. Zároveň byť jen částečně ukazuje, že víra a osobní přesvědčení tvoří i jinou oblast než je jen spiknutí a preference i jiného pojetí světa než je u nekřesťanského milieu. Také pregnantně vystihuje, že analyzované diskurzy jsou výsekem reality a že skrze narativ získáváme představu o tématu. Je otázkou, jaké narativy máme vlastně k dispozici, tj. naše vědění je skutečně jen parciální.

Formální kritéria

Práce odpovídá předepsané normě pro psaní vědeckých prací na HTF UK a obsahuje 237 stran, autorka použila 145 odborných českých i cizojazyčných textů, 28 encyklopedií a slovníků a 113 internetových zdrojů. Přípomínku mám pouze k některých subjektivním výroky, které měly být v uvozovkách: „jakási zhoubná síla“ (s. 8), „prodloužená chapadla (s. 160), „tahají za nitky“ (s. 205) apod., jedná se však spíše o sporadická sousloví. Na s. 44 se zřejmě místo theonomie jedná o pojem theodicea.

Metodologie

Autorka použila velmi vhodně historickou diskurzivní analýzu a drží se v podstatě jednotlivých metodologických kroků. V pozadí je znát konstruktivistický přístup, který i teologie zahrnuje do relevantních metodologií. Velmi oceňuji zařazení metodologie do úvodu práce, která dává čtenáři vhled do posloupnosti jednotlivých kroků i cílů práce. V této části však postrádám výzkumné otázky, které by téma zúžily a zároveň vedly čtenáře celou prací tak, aby ke konci našel syntézu materiálu nejen v podobě odpovědí, ale samozřejmě i nově zjištěných otázek a dalších problematik. Autorka toto zřejmě vnímala při psaní práce, protože hovoří o tzv.

„poddiskurzech“ – k nim by právě bylo vhodné uvést její vlastní tázání, na které hledá svou práci odpovědi. Diskurzí pole je popsáno jasně a přesvědčivě. Postrádám shrnující vyjádření k výběru pramenů a časového období a zdůvodnění, proč jsou zejména tyto narativy pro autorku stěžejní. Autorka sesbírala úctyhodný počet pramenů a je pro mne otázkou, jak přistupovala k selekci jednotlivým zdrojům, která se nedotýká jen dostupnosti zdrojů, ale i určité pojmové preference (právě vzniklé z výzkumných otázek a realizované za pomoci analýzy). Oceňuji, že autorka čerpá ze zahraničních zdrojů a literatury a že velmi smysluplně zpracovává celek tak tematicky rozdílných zdrojů. Diachronní analýza je provedena pečlivě a jednotlivé kapitoly zachycují proměnu témat v čase. Syntézu tématu, která je zřejmě součástí hlavního cíle: „prozkoumat a eventuálně přehodnotit ustálené předpoklady, které v současné západní společnosti určují způsob, jakým uvažujeme o konspiračních teoriích, milenialismu a evangelikalismu a jejich vzájemných vztazích“ (s. 19) lze na konci práce sice nalézt, ale mohla by autorka souhrnně při obhajobě uvést, co může její práce pomoci přehodnotit a jak byly jednotlivé cíle z práce naplněny?

Obsah

Obsah práce je poměrně konzistentní a čtivý, slabší částí je teologická syntéza. Autorka prokázala hluboké i kontextové znalosti v problematice konspiračních teorií (s. 40), u teologických pojmů je kontext problematik zúžen na deskripci a analýzu jednotlivých pojmů a historických souvislostí. Autorka současné paradigma reflektuje z pozice vztahu tzv. západní společnosti ke konspiračním teoriím jako negativního nálepkování a zároveň do tohoto paradigmatu velmi specificky vtahuje politicky angažované křesťanství evangelikálního typu. Křehkost tématu disertace se ukazuje právě v teologické problematice, kdy evangelikální teologie je dávana do souvislosti s konspirační teorií a evangelikální křesťan do souvislosti s konspirátorem – jakožto tím, kdo se „podílí na zlovolném spiknutí pouze za účelem konání zla pro zlo“ (s. 44). Autorka totiž ve své práci konspirátora definuje jen negativně (s. 44 – 45) a když v další kapitole reflektuje evangelikální teologii, již tento pojem nevymezuje. Pokud vyjdeme za tuto dominantní definici ve společnosti, může konspirátor usilovat o dobro? Neukazují např. nedemokratické politické systémy, že i definice konspirátora x nositele pravdy a objektivního poznání má jiné paradigma? V rámci teologie následování a učednictví, která je pro evangelikální teologii příznačná, vyvstává otázka po politické angažovanosti křesťana a dualitě vnitřního světa, která se v narativech odráží, ale mnohdy velmi zastřeně, a sice touha po dobru na základě laciné a drahé milosti, tj. i na základě ryzích křesťanských cnostní nebo pýchy a egocentrismu.

K obsahu mám tyto otázky:

1) Autorka volí definici konspirační teorie (s. 40), kde „hraje příčinnou roli spiknutí“. Kde nalézá autorka v evangelikální eschatologii spiknutí jako příčinu? Není příčinou „spiknutí“, tj. v podstatě touha po pravém učednictví a vymezení se vůči liberálnímu křesťanství, které se na jedné straně staví velmi otevřeně k vědeckým poznatkům, na straně druhé umenšuje to, co činí křesťanskou zvěst živou – praktikující žitou víru dosvědčenou následováním Ježíše Krista a očekáváním jeho paruzie a nastolení Božího království? Příčina tajného spolčení se s politickým cílem je pak myšlenkově propojena, ne-li ztotožněna s angažovaným

vystupováním křesťanů ve společnosti v různých oblastech veřejného života. Jak může pak analýza diskurzů rozlišit narativy upřímné náboženské víry a vlastních zájmů jednotlivce?

2) Jak můžeme definovat „konspiracismus“ evangelikální tradice, tj. nevzešly z analýzy autorce různé typy? Pokud není výzkum plausibilní v závislosti mezi křesťanskou vírou a vírou v jiné konspirační teorie, co z toho plyne právě pro typologii „konspiracismu“ evangelikálních křesťanů?

3) V cílech práce autorka hovoří o tom, že „Identifikace strukturálních podobností či rovin setkávání mezi diskurzy a sledování genealogie nám především pomohou blíže pochopit roli mocenské dynamiky, sledovat historický vývoj stereotypů a stigmat, čímž mohou přispět k jejich dekonstrukci a potenciálně otevřít prostor pro diskuzi a dialog.“ (s. 20). V oblasti praktické teologie se ukázalo v žitém diskurzu, že dekonstrukce pojetí světa si žádá určitého způsobu myšlení, které znamená pomyslně vystoupit nad křesťanskou perspektivu, tj. i nad svou vymezenou křesťanskou identitu. Proces dekonstruování reality je křesťany mnohdy pochopen jako odklon od víry a tzv. přizpůsobení se světu. Jaký má přínos disertační práce právě pro teologii, práci s lidmi a její dialog s jinými obory? Jak byste představila krátce Vaše téma právě v dekonstruované verzi, které může být podkladem pro velmi podnětný diskurz s evangelikálními křesťany a teology? Proč by měl chtít křesťan účastnit se diskurzu, který „rozměňuje“ celistvé pojetí světa a činí z něj konspirátora – tj. je ztotožňován s někým, kdo se proti epistemickým autoritám spiknul (s. 39) nebo je sám epistemickou autoritou v určité minoritě?

Závěrečné hodnocení

I přes metodologické výtky autorka prokázala badatelskou tvůrčí činnost odpovídající doktorskému studijnímu programu teologie i kontinuální osobní reflexi, kdy si autorka uvědomuje, že téma je velmi komplexní, mezioborové a výzkum parciální a že i vlastní výzkum jakožto snaha o neutrální popsání a reflektování určité reality se může stát „zbraní“ (s. 199). Autorce se podařilo i v oponentce vyvolat řadu otázek, a to dosvědčuje, že se jedná o téma aktuální, velmi podnětné a zasluhující si dalšího zkoumání.

Velmi ráda doporučuji práci k obhajobě.

V Praze dne 30. 8. 2024

doc. ThDr. PhDr. Mgr. Noemi Bravená, Ph.D, Th.D.